

T. Hurma*

JUNA MENI JO – MILLÄ ASEMALLA SEISOT OPETTAJANKOULUTUS?

Suomalainen opettajankoulutus on viime vuosien aikana säteillyt kansainvälisessä auringonpaisteessa. Siihen ovat osaltaan vaikuttaneet muun muassa suomalaisten menestyminen kansainvälisissä kouluarviointitutkimuksissa sekä 1970-luvulla alkunsa saanut luokanopettajakoulutuksen akateeminen traditio. Toisaalta koululla ja opettajankoulutuksella on myös toiset kasvot. Koulussa yhä suurempi osa niin opettajista kuin oppilaista voi huonosti, jopa pahoin: on yhä vähemmän aikaa kuunnella toista ja keskustella yhteisistä asioista. Useat lieveilmiöt, kuten kiusaaminen, väkivalta ja mielenterveysongelmat ovat lisääntyneet. Koulu on myös entistä enemmän tehokkuuden ja yksilöllisen hyötyajattelun leimaama. (Ks. esim. Oravakangas 2005; Hamarus 2006; Pahkin, Vanhala & Lindström 2007.) Miten opettajankoulutus on ollut edesauttamassa näitä prosesseja?

1. Juna matkalla

Etsiessämme nykyisen opettajankoulutuksen rakenteita ja toteutumista kuvaavaa metaforaa, päädyimme vertaukseen junamatkasta. Ideointimme alkoi 1800-luvulle palautuvasta tarinasta, jossa eräs paikkakunta jäi vaille rautatieasemaa, kun suurtilallinen ei antanut rautatien kulkea maidensa läpi, ja asema oli rakennettava naapuripaikkakunnalle. Päädyimme pohtimaan, missä määrin opettajankoulutus on vastaavanlaisen rakennusprosessin tulosta kuin esimerkiksi rautatieverkosto. Entä onko tarkoitus päästä perille nopeasti ja kustannustehokkaasti? Missä on pääteasema, ja mikä siellä odottaa? Kuka junaa ohjaa, ja onko sillä mitään väliä? Pääseekö junalla sinne, minne haluaa tai pitäisi mennä? Jos siis ajatellaan, että opettajankoulutus on valmiina olemassa olevassa rautatieverkostossa toteutuva junamatka ja sillä on lähtö- ja pääteasemansa, millaista on itse matkanteko? Matka voi matkustajan (opiskelijan) kokemana olla vaikka seuraavanlainen.

Laiturilla 6 oli paljon porukkaa, enemmistö ikäisiäni parikymppisiä nuoria reput selässä innokkaana astumaan junaan. Oletin, että menisimme yhdessä vaunuihin ja saisimme vapaasti istahtaa johonkin vapaana olevaan paikkaan ja jatkaa asemalaiturilla inspiroivasti alkanutta keskustelua. Mutta virkailija antoikin meille henkilökohtaiset paikkaliput. Omani sattui olemaan vaunussa 5,

PC-pistokkeellinen ikkunapaikka 27. Laiturille jäi paljon porukkaa odottelemaan seuraavaa junaa.

Viereeni istahti nelikymppinen Kari, jolla tuntui olevan selkeä käsitys siitä, mitä matkalla tuleman pitää.

– Kaiva vaan lippu esiin ja näytä konnarille, jos sitä kysytään. Yleensä matkaa saa tehdä aika rauhassa. Tärkeintä on, että pidät lipustasi huolta. Kun juna lähtee, ei muusta tarvitse huolehtia. Konnari kyllä muistuttaa, missä olet menossa ja milloin sinun pitää nousta pois.

Siihen keskusteluni Karin kanssa jäivätkin. Hän otti kannettavansa esiin ja alkoi hommiin. Minua harmitti, sillä olin ikkunapaikalla, enkä oikein viitsinyt häiritä häntä, vaikka mieleni olisi tehnyt jutella enemmänkin. En myöskään tohtinut etsiä muiden seuraan, sillä se olisi voinut loukata Karia. Itse asiassa minua nolotti pyytää häntä edes siirtymään pois paikaltaan, jotta olisin voinut liikkua junassa enemmän. Vauhdilla ohivilisevät syksyiset maisemat sentään olivat komeita, niitä olisi katsellut kauemminkin.

Itse matkanteko sujui mutkattomasti ja aika nopeasti. Oma epävarmuutenikin hälveni pian, sillä konduktööreillä vaikutti olevan homma hanskassa. Vaikka joskus mieleni teki kysyä jotain, heillä tuntui kuitenkin olevan sen verran kiirettä, että päätin jättää kysymättä.

Ainoa matkantekoa häirinnyt episodi sattui heti alkumatkasta. Vaunumme toisessa päässä keskenään vilkkaasti keskustellut neljän hengen ryhmä olisi halunnut jäädä seuraavalla asemalla pois ja poiketa tutustumaan kiinnostavannäköiseen ympäristöön. Se ei kuitenkaan tuntunut olevan mitenkään mahdollista. Konduktööri ilmaisi selväsanaisesti, ettei lippua voi käyttää välipysähdyksiin. Ilmeisesti ryhmä meni ravintolavaunuun jatkamaan nurisemista.

Alkumatkasta kuulutuksia tuli vähän väliä, mutta puolimatassa ne loppuivat. Junan yksitoikkoinen rytmi sai minut nukahtamaan hetkeksi, ja herättyäni huomasin Karin häipyneen. Vaunussa tuntui muutenkin olevan vähemmän porukkaa, mutta tunnistin myös joitakin uusia naamoja. Yksi heistä kyseli matkanteosta, ja kerroin hänelle sen, mitä olin Karilta kuullut ja mitä kuulutuksista enää muistin. Vilkuilin jo levottomana kelloa.

Matkaa oli kuitenkin sen verran jäljellä, että päätin piipahtaa ravintolavaunussa. Aluksi ajattelin ottaa vain take away -kupin, koska

vaunussa oli aika meluisaa. Huomasin kuitenkin yhdessä pöydässä ihmisiä, joiden kanssa olin jutellut asemalla. Koska pöydässä oli yksi paikka vapaana, menin sinne istumaan, vaikka pöydässä istui junan henkilökuntaakin, mm. espressoaan siemaileva konduktööri T. Hurma.

– Me ihmeteltiin alkumatkasta, mihin sä hävisit, yksi heistä kommentoi keskustelun lomassa.

– Nukahdin hetkeksi. Meniköhän mulla jokin kuulutus ohi? kysyin.

Porukka rupesi nauramaan.

– Ei me olla alkumatkan jälkeen enää niitä kuunneltu. Jätettiin liput istumapaikalle, jotta konduktöörit voivat leimata ne asemien jälkeen. Ollaan tarvittaessa kysytty tuolta konnari T. Hurmalta, missä mennään. Kovasti on sitäkin tuntunut nämä meidän jutut kiinnostavan. Me on jatkettu täällä siitä, mihin jäätiin ennen junaan hyppäämistä. Me on mietitty muun muassa sitä, millainen tää junamatka olis, jos sitä vertais Lars von Trierin Dogville-elokuvaan. Haluut sä kuulla, mihin me on päästy?

Jutut olivat todella mielenkiintoisia, sillä niissä etsittiin porukalla vastauksia niihin kysymyksiin, joita olin aina välillä itsekseni miettinyt omalla paikallani. He olivat jutelleet mm. siitä, että mitä jos täällä junassa ei olisi valmiina mitään istuimia, looseja tai erityisvaunuja. Olisi vaan tyhjää tilaa. Tehtäisiinkö me niin kuin nytkin vai loisimmeko jotain uutta? Miten pian alkaisimme mielestämme rakentaa junavaunuista sellaisia, millaisina ne on aina ennekin totuttu näkemään?

Harmitti kun tajusin, kuinka paljon olisin voinut saada matkasta irti tässä seurassa. Päätepysäkille kun oli matkaa enää 10 minuuttia.

2. Vaihtoehtoista opettajankoulutusta kokeilemassa

Opettajankoulutuksessa voi edetä ennalta määrättyä ja mietittyä rataa, ja vuorovaikutus kanssamatkustajien ja henkilökunnan kanssa voi jäädä vähäiseksi, muodolliseksi ja ohueksi. Mielestämme koulutus voi ja sen pitäisi tarjota toisenlaisiakin tapoja opiskella opettajaksi.

Koulutuksen tulee olla ennen kaikkea yhteisöllistä (Rautiainen 2008) sekä informaalin ja formaalin rajat rikkovaa. Meidän on kiinnostuttava enemmän lasten ja nuorten elämän tapahtumista ja arvojen rakentumisesta myös formaalin oppimisen ja opiskelun ulkopuolella (Nuutinen 2008). Onko koulutukseen mahdollista rakentaa ”ravintolavaunumaisesti” tilaa aitoon

kohtaamiseen ja inspiroivaan yhdessä olemiseen? Sallivatko nykyiset rakenteet asioista kiinnostumisen ja niiden äärelle pysähtymisen?

Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitoksessa syntyi vuonna 2005 Tekstin hurma ja surma -ryhmä. Kahdeksasta opettajankouluttajasta koostuva ryhmämme on pyrkinyt irtaantumaan perinteisestä ulkoa määritellystä opettajien täydennyskoulustraditiosta autonomiseen ja itseohjautuvaan toimintaan. Käytännössä ryhmä on itse määritellyt sekä koulutustarpeensa että opiskelutapansa. Toimintaa sitoo yhteen ryhmän perustavoite: tutkia ja tarkastella oman ymmärryksen rajoja. Hylkäsimme kouluttajat–koulutettavat-asetelman ja päädyimme ajatukseen ryhmästä, joka itse määrittelee koulutuksen sisällön ja opiskelutavan. Vain koulutuksen perusidea tarjottiin ryhmälle valmiina: kuvaamme ja tutkimme omaa ymmärrystämme ryhmää askarruttavista kulttuurisista ja yhteiskunnallisista ilmiöistä kokoontumalla keskustelemaan niistä keskenämme ja eri ilmiöiden asiantuntijoiden kanssa. Ryhmämme koulutusajattelu perustuu ilmiölähtöisyyteen, pitkäkestoisuuteen, ryhmän itseohjautuvuuteen sekä lopulta myös ryhmän hyödyntämiseen voimavarana. (Kainulainen, Kostiainen, Ovaska & Rautiainen 2008.)

Koulutuksen determinoivista rakenteista irrottautuminen on toiminut erinomaisesti opettajaryhmässämme. Mietimme, miten samantapaisen idean soveltaminen toimisi luokanopettajaopiskelijoiden opinnoissa: onko esimerkiksi mahdollista luottaa opiskelijoiden omaan kykyyn ajatella, määritellä koulutuksen sisältöjä ja toteutustapoja ja toimia ryhmässä. Kouluttajina olisimme tukemassa tätä prosessia. Syksyllä 2008 aloimme soveltaa ideaamme mm. luokanopettajaopiskelijaryhmän kanssa. Jatkamme myös omaa kouluttautumistamme ja tutkimme sekä omaa tapaamme toimia ja oppia että opiskelijoiden kokemuksia.

Ideaamme voi kuvata opettajankoulutuksen kolmitasoisien ”kertolaskun” avulla:

kouluttajaryhmä kouluttautuu x tutkii x kouluttaa = kollektiivinen uutta luova opettajuus. Ajatuksena on, että jos jokin tulon tekijöistä on nolla, on tulo myös nolla. Yhtälö vaatii toteutuakseen dialogisuutta, uskallusta tehdä toisin sekä avoimuutta. Toisaalta yhtälö myös itse tuottaa näitä.

Jotta koulutuksen uudistuminen on mahdollista, on kouluttajien välttämätöntä irrottautua rohkeasti työn perusarjesta, muodostettava ryhmiä ja antauduttava sellaisten kysymysten äärelle, jotka heitä aidosti kiinnostavat ja joista heillä ei ole ymmärrystä. Kysymyksiksi eivät tällöin dialogisessa mielessä kelpaa mitkä

tahansa kysymykset, vaan uutta ymmärrystä etsivät kysymykset (ks. Burbules 1993). Ryhmässämme keskeiseksi teemaksi on muodostunut oman ymmärryksen rajojen tutkiminen ja tarkastelu. Tutkimalla omaa toimintaa ja oppimisprosessia ryhmän on mahdollista löytää jotain sellaista, mitä he itse pitävät koulutuksessa merkityksellisenä ja oppimisen arvoisena. Jotta opiskelijaryhmän voi saada aidosti toimimaan ryhmänä, on kouluttajienkin pystyttävä toimimaan niin. Yksilöistä voi tulla kollektiivi, joka on yhdessä oivaltanut ja ymmärtänyt jotain.

On uskallettava ottaa riskejä ja lähteä opiskelijoiden kanssa yhdessä kohti tuntematonta. Sekin on hyväksyttävä, että kaikki valinnat eivät osoittaudu oppimisen kannalta yhtä merkityksellisiksi. Erityisen haasteen muodostaa se, kuinka kouluttajana pystyy antamaan opiskelijoille tilaa ja aikaa aloittaa alusta se sama prosessi oppimisen elementteineen ja prosessikokemuksineen, joka on itselle muodostunut jo jäsentyneemmäksi tavaksi toimia. Olemme pyrkinneet varustamaan opettajankoulutuksen ”junamatkalle” kertomuksessa kuvatun ravintolavaunun kaltaisen oppimisympäristön, jossa on tilaa matkustaa tutulta reitiltä kauaskin nähdäkseen paremmin lähelle – siihen mikä on opettajaksi kehittymisessä olennaista.

Lähteet

Burbules, N. C. 1993. Dialogue in teaching. Theory and practice. New York: Teachers College Press.

Hamarus, P. 2006. Koulukiusaaminen ilmiönä. Yläkoulun oppilaiden kokemuksia kiusaamisesta. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 288.

Kainulainen, J., Kostainen, E., Ovaska, M. & Rautiainen, M. 2008. Kohti uudenlaista täydennyskoulutusajattelua. Tekstin hurma ja surma -ryhmä ymmärryksen rajojen äärellä. Artikkelikäsikirjoitus.

Nuutinen, P. 2008. Kasvatuksesta ja koulusta Jokela–Kauhajoki-diskurssissa. Esitelmä Turussa Kasvatustieteen päivien symposiumissa Polarisaatio, valta ja koulutus – näkökulmia nuorten pahoinvointiin 28.11.2008.

Oravakangas, A. 2005. Koulun tuloksellisuus? Filosofisia valotuksia koulun tuloksellisuuden problematiikkaan suomalaisessa yhteiskunnassa. Jyväskylän yliopisto. Chydenius-instituutin tutkimuksia N:o 2.

Pahkin, K., Vanhala, A. & Lindström, K. 2007. Opettajien työssä jaksaminen ja jatkaminen.

http://www.oaj.fi/pls/portal/docs/PAGE/OAJ_INTERNET/01FI/01OAJ_ETUSIVU/_ARKISTO/TYOSSAJAKSAMINEN.PDF. Viitattu 18.12.2008.

Rautiainen, M. 2008. Keiden koulu? Aineenopettajaksi opiskelevien käsityksiä koulukulttuurin yhteisöllisyydestä. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 350.

* T. Hurma on kollektiivi, jonka muodostavat kahdeksan opettajankouluttajaa Jyväskylän yliopistosta: Pasi Ikonen, Johanna Kainulainen, Emma Kostiainen, Ilkka Kuukka, Mirja Ovaska, Matti Rautiainen, Sanna Salminen ja Olli-Pekka Salo.

Pasi Ikonen
Jyväskylän yliopisto
Opettajankoulutuslaitos
pasi.ikonen@jyu.fi

Johanna Kainulainen
Jyväskylän yliopisto
Opettajankoulutuslaitos
johanna.kainulainen@jyu.fi

Emma Kostiainen
Jyväskylän yliopisto
Opettajankoulutuslaitos
emma.kostiainen@jyu.fi

Ilkka Kuukka
Jyväskylän yliopisto
Nykykulttuurin tutkimuskeskus
ilkka.j.kuukka@jyu.fi

Mirja Ovaska
Jyväskylän yliopisto
Opettajankoulutuslaitos
mirja.ovaska@jyu.fi

Matti Rautiainen
Jyväskylän yliopisto
Opettajankoulutuslaitos
maanra@edu.jyu.fi

Sanna Salminen
Jyväskylän yliopisto
Opettajankoulutuslaitos
sanna.salminen@jyu.fi

Olli-Pekka Salo
Jyväskylän yliopisto
Opettajankoulutuslaitos
olli-pekka.salo@jyu.fi